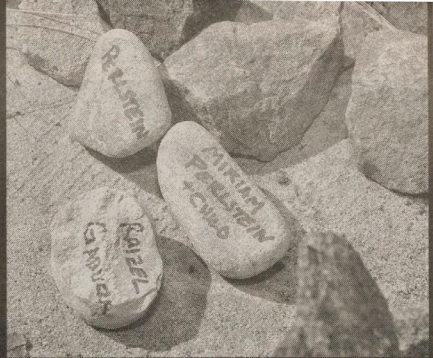

Пам'ять

Якби камені могли говорити...

Минулої п'ятниці до поховань, що поблизу спорткомплексу «Мрія», побудованого на місці єврейського та католицького цвинтарів, рухалася невелика група людей, що привертала увагу військових, які за огорожею патрулювали свою територію. 27-28 серпня 1942 року востаннє пройшли цією лісовою стежиною євреї, цигани, поляки, українці...

У той день так само немилосердно припало сонце й нестерпно хотілося пити. Мовчазний люд ішов, мов на заклання. Хтось у згортках притискав до грудей новонароджених. Вибирали нагоду й кидали дітей убик подаль за надією, що хтось підбере. Якщо один із двох озброєних фашистів, що супроводжували колону смертників, помічав це, підходив і добивав прикладом маля. Їхня провина була лише в тому, що вони народилися євреями. Безвинно розстріляних, кажуть, було від 13 до 18 тисяч єврейського населення. Але хтозна, може, більше. Мине багато років, поки назвуть справжню кількість убійних.

Вшанувати їх пам'ять прийшли міський голова Світлана Усик, керівник апарату РДА Василь Стельмах і керуючі справами виконавчого апарату районної та міської рад Вячеслав Шимко та Віктор Бахно, завідувачка та старший науковий працівник Сарненського історико-етнографічного музею Раїса Тишкевич і Людмила Стоян, вільний журналіст Ярослав Шевич, помічник-консультант народного депутата України Сергія Евтушка Олексій Лавор, депутат міської ради Василь Кушнір, голови районної організації ветеранів України Рінат Валєєв і громадської організації «Наше місто» Георгій Александрович, представники єврейської громади.

Про історію поховань і страшні події, що відбувалися в гетто на території Сарненщини, трагедію єврейського народу в роки Другої світової війни, антисемітський геноцид, що мав особливо жорстоку форму, повідали присутнім Раїса Тишкевич і Людмила Стоян. Так, фашисти в Сарнах створили одне з найбільших гетто фактично з перших днів гітлерівської окупації. Згідно з даними, тут перебували майже 15 тисяч євреїв і півтори тисячі циган.

Раїса Тишкевич також назвала славі імена земляків, яких комісія Ізраїльського національного інституту пам'яті катастроф і героїзму Яд-Вашем удостоїла звання праведників світу. Для прикладу, Гітлі Крайцман давно живе в Ізраїлі. У часи воєнного лихоліття її врятувала сім'я Тишкевичів із Карасина. Єврейська рада України та фонд «Пам'ять жертв фашизму в Україні» присвоїли Ганні Тишкевцеві звання праведника України. Раїса Тишкевич прочитала також лист-визначення представника німецької національності від імені своїх співвітчизників, що був надрукований у «Сарненських новинах».

Василь Кушнір ніби читав сторінки неймовірних історій «Книги пам'яті громади міста Сарни», виданої в Тель-Авіві вихідцями з єврейської общини Сарненщини. Пан Василь уперше переповів задокументовані факти очевидця, а не усні спогади. Підняв питання злочинів фашистської поліції, до якої входило місцеве, а не єврейське населення. У книзі про це йдеться чи не в кожному абзаці. Можливо, вже час обговорити це питання в найширшому коді. Як це давно зробили в Польщі, де теж були по-

громи й колаборація з фашистами (зрада чи спосіб виживання в безвиході?), і, здається, полки зробили висновки, що пішли лише на користь їхньому суспільству.

Ярослав Шевич минулого року зустрічався з американськими громадянами, зокрема Сімою Софер, яка згадувала цю книгу. Виданням зацікавилися в нашому музеї. Людмила Стоян перекладає уривки з неї на українську мову й уже підготувала декілька наукових статей. Через цих американців вдалося знай-

об'єднати нас, аби непримиренно боротися з будь-якими проявами національної дискримінації. Закликала не забувати про невинно убійних. Бо поки живе людство, нація, громада, завжди пам'ятимуть імена загинувших. Окрім того, презентувала й подарувала кожному буклет «Сарни, 1942-й (до 74 річниці розстрілу в'язнів Сарненського гетто)». У ньому використані цитати з «Книги пам'яті громади міста Сарни». Видання фінансувала Сарненська міська рада.

польського укріпрайону в Страшеві, Рудні, Чудлі та Тинному на шляху зі сходу до Сарн. Дуже схоже, що рови – це просто чутка.

Починаючи з 2000 року, сюди, до місця поховань, почали їхати євреї з усього світу. З того часу приходять і сама. Коли ж була маленькою, навіть не знала про цю місцину. Пригадала також чоловіка по імені Турку, який утік із цих ям. Коли це був молодший, приїжджав разом із родичами з Англії, Америки. Згодом вони переповідали історію, як у гетто українські дівчата приносили воду. Поліцейські вибивали її з рук, а німці дозволяли (тож і серед них траплялися співчутливі). Найдивніше, що через багато років зустрілися втік і одна з тих дівчат, яка продовжила життя. Хтось із фашистів запропонував принести її ножиці, аби зробити дірку, щоб можна було втекти в той час, коли цигани відволікатимуть увагу. Але попередив, що стрілятимуть, бо вони дають роботу. І вони тікали, бо хотіли жити наперекір смерті.

Іда Шустик говорила проникливо й схвильовано. Дякувала присутнім, що зібралися, бо в інших містах нічого подібного не відбувається. Так, у сусідньому Дубровицькому районі одна вчителька хоче відродити колишні події, пов'язані з єврейським населенням, адже жило ціле містечко з багатьма синагогами. Однак не має такої підтримки від влади, як єврейська громада на Сарненщині, члени якої вважають себе українськими євреями.

Олексій Лавор не раз говорив зі своїм батьком про події, що відбувалися в Сарнах. Поділився його спогадами про євреїв села Грицьки Дубровицького району, звідки родом. Один із них, Гошер, прекрасна людина й коваль, до якого приходили люди й з інших сіл (кував вози, знаряддя праці тощо). Справжньою трагедією для мешканців населеного пункту став примусовий вивіз чоловіка разом із родиною. Донині стоїть його хата, що слугувала початковою школою. У той час равини говорили, що це їм покарання від Бога. Просили нікуди не тікати, бо це їхній уділ. У

нагороду одному з них за те, що євреї залишилися на місці, німці дарували життя. Але той зі словами: «Моя доля така, як і мого народу» став поряд з іншими. Однак ні перша, ні друга автоматна черга не зачепили його. Тоді він щось сказав на івриті своїм і упав із ними живцем.

До присутніх звернувся також Рінат Валєєв. Розповів про розроблений організацією маршрут ветеранів, що охоплює всі пам'ятні місця міста. Акцентував увагу, що й ця місцина в лісі обов'язково має бути включена до стежки пам'яті. Наголосив, що євреї – героїчний народ, і за кількістю Героїв Радянського Союзу займають четверте місце.

Георгій Александрович назвав інформаційним проривом виступи красавця, міського депутата Василя Кушніра та вільного журналіста Ярослава Шевича. Запропонував разом із працівниками музею змінити формат проведення щорічного заходу: «Можливо, громада дозріє до того, аби в наступному, 2017 році, коли відзначатимемо 75 річницю трагічних подій, оголосити в Сарнах загальний траур. Щоб хотіли жити наперекір смерті. Іда Шустик говорила проникливо й схвильовано. Дякувала присутнім, що зібралися, бо в інших містах нічого подібного не відбувається. Так, у сусідньому Дубровицькому районі одна вчителька хоче відродити колишні події, пов'язані з єврейським населенням, адже жило ціле містечко з багатьма синагогами. Однак не має такої підтримки від влади, як єврейська громада на Сарненщині, члени якої вважають себе українськими євреями.

Олексій Лавор не раз говорив зі своїм батьком про події, що відбувалися в Сарнах. Поділився його спогадами про євреїв села Грицьки Дубровицького району, звідки родом. Один із них, Гошер, прекрасна людина й коваль, до якого приходили люди й з інших сіл (кував вози, знаряддя праці тощо). Справжньою трагедією для мешканців населеного пункту став примусовий вивіз чоловіка разом із родиною. Донині стоїть його хата, що слугувала початковою школою. У той час равини говорили, що це їм покарання від Бога. Просили нікуди не тікати, бо це їхній уділ. У

Тож якщо відвідуватимете єврейське кладовище, покладіть на надгробки будь-які камінчики, але бажано все ж, щоб серед них був рапакіт (різновидність граніту). Розкрийте вам одну з причин такої традиції. Коли настане воскресіння мертвих, усі євреї одразу почнуть відбудовувати Храм у Єрусалимі. Тому будівельний матеріал завжди має бути під рукою, навіть у покійниках.

Марія КУЗЬМИЧ.
Фото Василя СОСЮКА.

Наперекір смерті

Хвилини мовчання – найтяжча, найвідповідальніша, найсумніша. Кожен, схиливши голову, думає про те, що життя нам дається зверху, і ніхто не має права забрати його в іншої людини.

Член єврейської громади Іда Шустик усе думала, чому саме три могилки? І ось одного разу під час екскурсії, яку проводила, хтось розповів, що тут були три протитанкові радянські рови. Але поховання зроблені в спеціально викопаних ямах, і на це вказує книга. Найбільша, очевидно, там, де зараз великий меморіал, дослівно на місці pit factory (виробництва бітуму). До того ж, для чого рити протитанкові рови за містом, на західній, пустинній його частині, коли поляки й німці оборонялися зі сходу? І досі є залишки

пов'язані з єврейським населенням, адже жило ціле містечко з багатьма синагогами. Однак не має такої підтримки від влади, як єврейська громада на Сарненщині, члени якої вважають себе українськими євреями.

Олексій Лавор не раз говорив зі своїм батьком про події, що відбувалися в Сарнах. Поділився його спогадами про євреїв села Грицьки Дубровицького району, звідки родом. Один із них, Гошер, прекрасна людина й коваль, до якого приходили люди й з інших сіл (кував вози, знаряддя праці тощо). Справжньою трагедією для мешканців населеного пункту став примусовий вивіз чоловіка разом із родиною. Донині стоїть його хата, що слугувала початковою школою. У той час равини говорили, що це їм покарання від Бога. Просили нікуди не тікати, бо це їхній уділ. У

Світлана Усик висловила співчуття присутнім, чий родині втратили рідних у ті трагічні роки. Вела мову про спільні зобов'язання, що